

Ε. ΚΟΥΡΚΟΥΤΙΔΟΥ-ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ

Έφορος Αρχαιοτήτων

Α. ΤΟΥΡΤΑ

Δρ. Αρχαιολογίας

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ
ΣΤΗ **Β**ΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΝ

πιο πρόσφατη μελέτη του προβλήματος, τοποθετεί την Καταφυγή στην ανατολική πλευρά του Μεγαλοφύρου, στα βόρεια της σημερινής εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, στην οδό Μητροπολίτου Γενναδίου, η οποία κτίστηκε στη θέση της μεταβυζαντινής εκκλησίας του Μεγάλου Αγίου Νικολάου που ονομάστηκε αργότερα Άγιος Νικόλαος ο Τρανός και κήκε το 1917.

Οι παλαιότεροι ερευνητές τοποθετούσαν την Καταφυγή στη δυτική πλευρά της Αγοράς, στην ΠΑΝΑΓΙΑ ΧΑΛΚΕΩΝ, ναό του 11ου αι. ταυτίζοντάς την με την Παναγία Καμαριώτισσα που αναφέρει έγγραφο του 14ου αι.

Δεν είναι γνωστό το βυζαντινό όνομα της Παναγίας των Χαλκέων που απη-

υπέρθυρο της δυτικής εισόδου, η εκκλησία κτίστηκε από το βασιλικό πρωτοσπαθάριο Χριστόφορο, τον «κατεπάνω» της Λαγουβαρδίας και την οικογένειά του το 1028, στον «πρίν βέβηλο» τόπο, δηλαδή σε θέση όπου υπήρχε πριν ειδωλολατρικός ναός. Πρέπει να σημειώσουμε ότι στα βορειοδυτικά της βυζαντινής εκκλησίας τοποθετείται σύμφωνα με τις αρχαιολογικές έρευνες η «ιερή περιοχή» της αρχαίας Θεσσαλονίκης και πιθανόν το διοικητικό κέντρο της, όπως δείχνουν τα ευρήματα μεγάλων δημόσιων κτιρίων στην περιοχή αυτή και πρόσφατα στον αρχαιολογικό χώρο της πλατείας Διοικητηρίου.

Ο ναός της Παναγίας Χαλκέων παρουσιάζεται σήμερα βυθισμένος ως

χεί την τουρκική επωνυμία Καζαντζιλάρ, διότι από τη βυζαντινή εποχή μέχρι σήμερα υπήρχαν γύρω από την εκκλησία εργαστήρια χαλκωματάδων. Είναι πιθανό ότι ο βυζαντινός ναός ονομαζόταν Παναγία των Χαλκοπρατείων, όπως η ομώνυμη εκκλησία της Κωνσταντινούπολης. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή στο

προς το σημερινό επίπεδο της πόλης, πράγμα που οφείλεται στις επιχώσεις, κυρίως της πυρκαγιάς του 1917. Ο τύπος του ναού είναι σταυροειδής τετρα-

205. *Alaca İmaret.*

206. *Παναγία Χαλκέων.*

Η κτητορική επιγραφή.

207. Παναγία Χαλκείων. Κάτοψη.

207

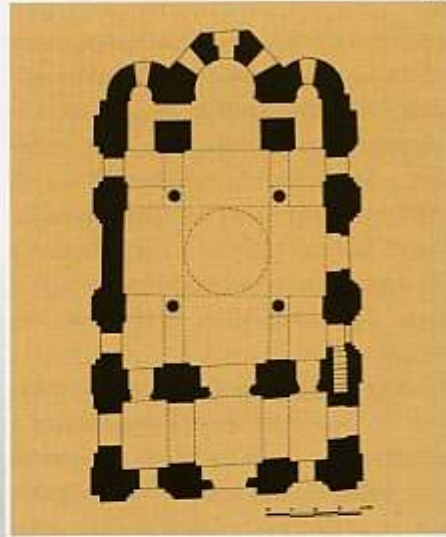
208. Η Παναγία Χαλκείων από ΒΑ.

209. Παναγία Χαλκείων.

Ο Χριστός από την Ανάληψη.

210. Παναγία Χαλκείων.

Η Παναγία από την Ανάληψη.

208

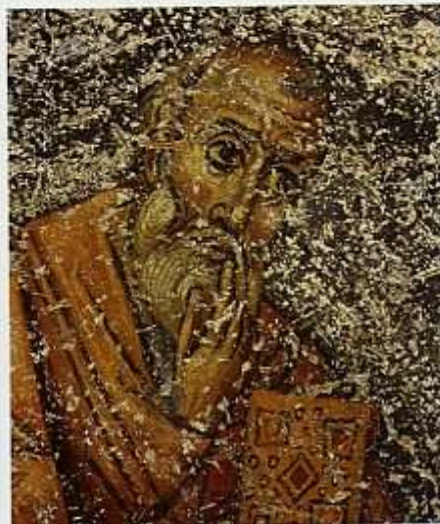
211

212

213

Οι κίονες του κεντρικού χώρου έχουν τεκτονικά κιονόκρανα που διακοσμούνται στις ακμές με ανάγλυφο σχοινόσχημο κόσμημα και σε κάθε όψη με σταυρούς, ρόδακες και πυροστρόβιλους μέσα σε κυκλικά πλαίσια από ανάγλυφες ταινίες με κόμβους. Ανάλογα είναι τα διακοσμητικά θέματα στα μαρμάρινα υπέρθυρα των εισόδων.

Ο ζωγραφικός διάκοσμος του ναού δεν σώζεται σε καλή κατάσταση, παρουσιάζει όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι το μεγαλύτερο μέρος των τοιχογραφιών είναι σύγχρονες με την ίδρυση του ναού σύμφωνα και με μια δεύτερη κτητορική επιγραφή στο ζωγραφικό διάκοσμο, στο εσωράχιο του θριαμβευτικού τόξου του Ιερού που αναφέρει τους ίδιους κτήτορες. Η αρχική τοιχογράφηση του ναού αντιπροσωπεύει δύο τεχνοτροπίες που προέρχονται από την Κωνσταντινούπολη. Στο εικονογραφικό πρόγραμ-

214

215

211. Παναγία Χαλκείων.

Αποψη των τοιχογραφιών στην κόγχη του Ιερού.

212, 213. Παναγία Χαλκείων.

Απόστολοι από την Ανάληψη.

214. Παναγία Χαλκείων.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Ασραγαντίνος.

215. Παναγία Χαλκείων.

Άγγελος από την Ανάληψη.

μα του ναού που περιλαμβάνει σκηνές από το χριστολογικό κύκλο (Δωδεκάορτο και Πάθη του Χριστού), αξιοσημείωτη είναι η τοποθέτηση της Ανάληψης στον κεντρικό τρούλο. Στους πλάγιους τοίχους του Ιερού αναπτύσσεται σε δύο σκηνές η Θεία Ευχαριστία. Στο κάτω μέρος του βόρειου και νότιου τοίχου και στη δυτική πλευρά του κυρίου ναού η αρχική ζωγραφική του 11ου αι. φαίνεται ότι αντικαταστάθηκε την εποχή των Παλαιολόγων. Από τις τοιχογραφίες αυτές σώζονται σήμερα λίγα μόνο λείψανα από την Κοίμηση της Θεοτόκου, μορφές μεμονωμένων αγίων και

τρεις από τους 24 οίκους του Ακάθιστου Ύμνου. Στην καμάρα του νάρθηκα και σε τμήμα του ανατολικού και δυτικού τοίχου του εικονίζεται η Δευτέρα Παρουσία σε μια μεγαλειώδη σύνθεση. Ανήκει και αυτή στην αρχική τοιχογράφιση του ναού.

Απέναντι από την Παναγία Χαλκέων, στην ανατολική πλευρά της κάτω πλατείας της Αγοράς, στη διασταύρωση των οδών Μητροπολίτου Γενναδίου, Εγνατίας και Αριστοτέλους, βρίσκεται το μεγάλο λουτρό **BEY HAMAMI** που κτίστηκε το 1444 από το σουλτάνο Μουράτ Β', όπως αναφέρει η αραβική επιγραφή πάνω από την είσοδο

216

217

